

ŁUKASZ AUGUSTYNIAK

Konwencja z Aarhus a egzekwowanie przez podmioty prywatne środków walki UE z kryzysem klimatycznym*

Aarhus Convention and Private Enforcement of EU Measures Combating Climate Crisis

Abstract

The aim of this paper is to elucidate on the impact of the Aarhus Convention on the enforcement of climate crisis measures by private entities (private enforcement). The author discusses the case law of the CJEU in the context of Article 9(3) of the Aarhus Convention at the level of EU and Member State's law. First, the Court's case law on climate change is presented and the amendment of Regulation 1367/2006 being the result of the unfavourable decision of the Aarhus Convention Compliance Committee are discussed. Then, the author examines the case law of the Court on the obligations of Member States arising from Article 9(3) of the Aarhus Convention to ensure the procedural rights of non-governmental organisations in environmental law cases.

KEYWORDS: private enforcement, climate change crisis, Plaumann test, Aarhus Convention

SŁOWA KLUCZOWE: egzekwowanie przez podmioty prywatne, kryzys klimatyczny, test Plaumanna, Konwencja z Aarhus

ŁUKASZ AUGUSTYNIAK – doktor nauk prawnych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, ORCID – 000000034452591X, e-mail: lookier@wp.pl

* Opinie wyrażone w tym artykule są wyrazem osobistych poglądów autora i nie należy ich przypisywać instytucjom, z którymi jest on związany.

1 | Wprowadzenie

Kryzys klimatyczny został uznany za palący problem przez prawie wszystkie państwa świata, co znalazło swoje odzwierciedlenie w szeregu instrumentów prawa międzynarodowego, z których do najważniejszych zaliczyć należy Ramową konwencję Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, sporządzoną w Nowym Jorku dnia 9 maja 1992 r.^[1]. Stroną tej konwencji międzynarodowej jest również Unia Europejska, która dokonała wdrożenia zobowiązań wynikających z tej umowy w swoim porządku prawnym, a co za tym idzie zobowiązując do jej implementacji na mocy prawa unijnego również państwa członkowskie. Te trzy poziomy regulacyjne: międzynarodowy, unijny oraz krajowy wzajemnie się przenikają, stanowiąc oddziałujące wzajemnie na siebie rozwiązania zmierzające służące realizacji celów z zakresu zwalczania kryzysu klimatycznego.

Praktyczną operacjonalizację Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu zapewnił dopiero protokół z Kioto, który obecnie ma już tylko walor historyczny. Aktualnie praktyczne ramy określenia zobowiązań międzynarodowych do ograniczenia emisji gazów cieplarnianych wynikają z Porozumienia paryskiego do Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 9 maja 1992 r., przyjęte w Paryżu dnia 12 grudnia 2015 r.^[2]. Zgodnie z art. 3 Porozumienia paryskiego jego strony przedkładają ustalone na poziomie krajowym wkłady w redukcje emisji (*nationally determined contributions*) na potrzeby realizacji celów klimatycznych. Z dniem przystąpienia do tego porozumienia przez Unię Europejską wkłady te zostały objęte celem unijnym osiągnięcia neutralności klimatycznej do roku 2050. Jednocześnie UE przedłożyła cel redukcji obejmujący również jej państwa członkowskie jako krajowa redukcja netto emisji gazów cieplarnianych o przynajmniej 55% do 2030 r. w odniesieniu do roku 1990.

Stronami tych umów międzynarodowych jest zarówno Unia Europejska, jak również jej wszystkie państwa członkowskie. W odniesieniu do tych ostatnich mamy zatem do czynienia z dwoma rodzajami zobowiązań: wynikających z prawa międzynarodowego oraz nakładanych na mocy prawa unijnego (zarówno poprzez obowiązywanie w porządku prawnym UE wskazanych umów międzynarodowych w zakresie kompetencji przysługujących instytucjom unijnym, jak i wynikających z wtórnych aktów prawa UE).

¹ Dz. U. z 1996 r., poz. 238.

² Dz. U. z 2017 r., poz. 36.

Aktem o charakterze ramowym zmierzającym do zapewnienia realizacji międzynarodowych zobowiązań klimatycznych w porządku prawa UE jest rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1119 z dnia 30 czerwca 2021 r. w sprawie ustanowienia ram na potrzeby osiągnięcia neutralności klimatycznej i zmiany rozporządzeń (WE) nr 401/2009 i (UE) 2018/1999 (Europejskie prawo o klimacie)^[3]. Kolejnym aktem operacjonalizującym te zobowiązania jest rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/842 z dnia 30 maja 2018 r. w sprawie wiążących rocznych redukcji emisji gazów cieplarnianych przez państwa członkowskie od 2021 r. do 2030 r. przyczyniających się do działań na rzecz klimatu w celu wywiązania się z zobowiązań wynikających z Porozumienia paryskiego oraz zmieniające rozporządzenie (UE) nr 525/2013^[4]. Szczegółowe określenie zobowiązań państw członkowskich zawiera decyzja wykonawcza Komisji (UE) 2023/1319 z dnia 28 czerwca 2023 r. zmieniająca decyzję wykonawczą (UE) 2020/2126 w celu przeglądu rocznych limitów emisji państw członkowskich na lata 2023–2030^[5].

Z uwagi na ograniczone ramy niniejszego artykułu przywołuję jedynie wybrane akty prawa UE, w których wprost wskazano na to, że zostały przyjęte w celu podjęcia środków walki z kryzysem klimatycznym. Niemniej jednak warto zwrócić uwagę na fakt, że pojęcie kryzysu klimatycznego należy ujmować w szerokim zakresie, gdyż jego rezultatem jest cały szereg następstw wywołujących skutki w szeroko rozumianym środowisku. Dość wspomnieć choćby o dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1275 z dnia 24 kwietnia 2024 r. w sprawie charakterystyki energetycznej budynków^[6], rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2023/957 z dnia 10 maja 2023 r. zmieniające rozporządzenie (UE) 2015/757 w celu włączenia transportu morskiego do unijnego systemu handlu uprawnieniami do emisji oraz monitorowania, raportowania i weryfikacji emisji dodatkowych gazów cieplarnianych i emisji z dodatkowych typów statków^[7], czy też dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2023/958 z dnia 10 maja 2023 r. zmieniającej dyrektywę 2003/87/WE w odniesieniu do wkładu lotnictwa w unijną cel zmniejszenia emisji w całej gospodarce i odpowiedniego wdrożenia globalnego środka rynkowego^[8].

³ Dz. Urz. UE L 243 z 09.07.2021, str. 1.

⁴ Dz. Urz. UE L 156 z 19.6.2018, str. 26.

⁵ Dz. Urz. L 163 z 29.6.2023, str. 9.

⁶ Dz. Urz. UE L 2024/1275 z 8.5.2024.

⁷ Dz. Urz. UE L 130 z 16.5.2023, str. 105.

⁸ Dz. Urz. UE L 130 z 16.5.2023, str. 115.

Zostało to szczególnie podkreślone w motywie 5 do rozporządzenia 2021/1119, który stanowi:

Koniecznym należy się również zająć **związanymi z klimatem** coraz większymi zagrożeniami dla zdrowia, w tym coraz częstszymi i coraz bardziej intensywnymi **falami upałów, pożarami lasów i powodzią, zagrożeniami dla bezpieczeństwa żywności i wody oraz bezpieczeństwa żywnościowego i wodnego, a także pojawianiem się i rozprzestrzenianiem chorób zakaźnych.**

W związku z tym, na potrzeby niniejszego opracowania, chciałbym zaproponować nieco szersze podejście do analizy środków walki z kryzysem klimatycznym, przez odniesienie do wszelkich skutków środowiskowych stanowiących konsekwencję tego kryzysu, w tym pogorszenie jakości powietrza przez eliminację określonych zanieczyszczeń. Jest to o tyle istotne, że, jak postaram się dalej wykazać, środki ochrony prawnej podejmowane w odniesieniu do tych szeroko rozumianych aktów środowiskowych mogą zostać wykorzystane przez podmioty prywatne wprost dla potrzeb egzekwowania środków UE służących walce z kryzysem klimatycznym. W tym obszarze warto wskazać, że regulacje dotyczące jakości powietrza obowiązują i są stosowane w prawie UE od jakiegoś czasu. W oparciu o te przepisy został ukształtowany pewien dorobek orzecznicy ilustrujący to, jakie skuteczne środki ochrony prawnej skarżący mają do dyspozycji. W związku z tym można, na zasadzie analogii, zaproponować sposób wykorzystania tego rodzaju środków ochrony prawnej w odniesieniu do egzekwowania obowiązków w zakresie walki z kryzysem klimatycznym.

Kolejnym pojęciem, które wymaga doprecyzowania i wyjaśnienia jest egzekwowanie środków walki z kryzysem klimatycznym przez podmioty prywatne. Koncepcja ta nawiązuje do tzw. *private enforcement* – pojęcia z reguły utożsamianego z unijnym prawem ochrony konkurencji, w szczególności dyrektywą 2014/104/WE^[9]. W jej kontekście, co do zasady, termin ten odnosi się do wszelkich środków ochrony prawnej (w tym zawierania ugód) zmierzających do uzyskania odszkodowania przez osoby prawa

⁹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/104/UE z dnia 26 listopada 2014 r. w sprawie niektórych przepisów regulujących dochodzenie roszczeń odszkodowawczych z tytułu naruszenia prawa konkurencji państw członkowskich i Unii Europejskiej, objęte przepisami prawa krajowego, Dz. Urz. UE L 349 z 5.12.2014, str. 1.

prywatnego. W ramach tego opracowania będę stosował to pojęcie dla opisanego procesu egzekwowania przez podmioty prywatne wykonania obowiązków dla realizacji interesu publicznego w porządku prawa UE.

Pojęcie to odnieść można zatem do wszelkich środków ochrony prawnej zarówno tych zmierzających do ochrony uprawnień, jakie jednostki wywodzą z przepisów prawa do zapewnienia przestrzegania przez właściwe organy obowiązków jakie przepisy prawa na nie nakładają, jak i tych dotyczących uzyskania przez jednostki odszkodowania za szkody poniesione na skutek naruszenia przepisów prawa.

Z punktu widzenia niniejszego artykułu szczególnego znaczenia nabiera egzekwowanie celów środowiskowych w postaci środków UE walki z kryzysem klimatycznym. Należy to zatem rozumieć jako zbiór uprawnień przysługujących podmiotom prywatnym pozwalających im niejako na wymuszenie realizacji przez instytucje unijne i organy państw członkowskich celów środowiskowych, w tym zmierzających do egzekwowania środków walki z kryzysem klimatycznym. Oczywiście uprawnienia tego rodzaju mają charakter akcesoryjny w stosunku do obowiązków realizowania celów klimatycznych spoczywających na odpowiednich organach unijnych i krajowych na mocy *acquis union* i prawa międzynarodowego, niemniej jednak, jak wykażę w dalszej części tego artykułu, nabierają one istotnego znaczenia w przypadku zaniechań ze strony tych organów.

2 | Konwencja z Aarhus jako instrument egzekwowania prawa klimatycznego

Konwencję z Aarhus należy uznać za przełomowy instrument prawa międzynarodowego, który wywarł zasadniczy wpływ na unijny porządek prawny w obszarze związanym z prawem odnoszącym się do środowiska (*law relating to the environment*). Konwencja ta przewiduje szereg rozwiązań zapewniających przestrzeganie i egzekwowanie regulacji prośrodowiskowych, niemniej jednak w niniejszym opracowaniu ograniczę się do analizy tylko jednego z jej tzw. filarów, tj. dostępu do sprawiedliwości (*access to justice*). Zasadnicze znaczenie w tym obszarze z punktu widzenia egzekwowania prawa przez podmioty prywatne mają postanowienia art. 9 ust. 2 i 3 Konwencji z Aarhus. Szczególne znaczenie dla egzekwowania

środków walki z kryzysem klimatycznym ma rozwój orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (dalej „Trybunał” lub „TSUE”) odnoszącego się do zobowiązań państw członkowskich UE wynikających z art. 9 ust. 3 Konwencji z Aarhus. Warto zatem przywołać wprost brzmienie tego postanowienia:

3. Dodatkowo i bez naruszania postanowień odnoszących się do procedur odwoławczych, o których mowa w ustępach 1 i 2, każda ze Stron zapewni, że członkowie społeczeństwa spełniający wymagania, o ile takie istnieją, określone w prawie krajowym, będą mieli dostęp do administracyjnej lub sądowej procedury umożliwiającej kwestionowanie działań lub zaniechań osób prywatnych lub władz publicznych naruszających postanowienia jej prawa krajowego w dziedzinie środowiska.

Najważniejszą, a zarazem najbardziej kontrowersyjną konsekwencją dyspozycji tego postanowienia jest obowiązek przyznania uprawnień proceduralnych dla członków społeczeństwa spełniających określone wymagania do kwestionowania działań lub zaniechań naruszających postanowienia prawa krajowego w dziedzinie środowiska. Trzeba przy tym pamiętać, że postanowienie to odnosi się zarówno do obowiązków UE (prawo unijne należy uznać za prawo krajowe w rozumieniu wyżej wskazanego postanowienia), jak i do porządków prawnych jej państw członkowskich. Konwencję z Aarhus należy przy tym uznać za umowę międzynarodową mieszaną, która stanowi akt nadrzędny w stosunku do aktów prawa wtórnego, a także za instrument wywołujący skutki w powiązaniu z innymi przepisami UE nakazującymi zapewnienie środków ochrony prawnej. W tym kontekście postanowienie to musi być interpretowane w świetle zasady skutecznej ochrony sądowej określonej w art. 19 ust. 1 Traktatu o Unii Europejskiej w zw. z art. 47 Karty Praw Podstawowych.

Co ciekawe jednak, Trybunał nie wykazuje wielkiego zrozumienia dla potrzeby zapewnienia stosowania tego postanowienia w odniesieniu do instytucji unijnych^[10], a jednocześnie odczytuje dyspozycję wyrażonej w nim normy prawnej w sposób bardzo ekspansywny w odniesieniu do

¹⁰ Por. przykładowo Hendrik Schoukens, „Articles 9(3) and 9(4) of the Aarhus Convention and Access to Justice before EU Courts in Environmental Cases: Balancing On or Over the Edge of Non-Compliance?” *European Energy and Environmental Law Review*, nr 6 (2016): 179.

obowiązków państw członkowskich^[11]. Ponadto, można odnotować stały rozwój orzecznictwa odnoszącego się do egzekwowania zobowiązań państw członkowskich wynikających z unijnego prawa wtórnego określającego wymogi i regulacje mające na celu poprawę jakości środowiska na obszarze UE, w tym spełnienie wymagań mających na celu walkę z kryzysem klimatycznym.

Niniejszy artykuł opiera się na następującej strukturze. W pierwszej kolejności zostanie omówione orzecznictwo TSUE odnoszące się do prób egzekwowania środków walki z kryzysem klimatycznych w odniesieniu do instytucji unijnych. Dostępne rozstrzygnięcia zapadły dotychczas w postępowaniach zainicjowanych skargami o stwierdzenie nieważności aktów prawa unijnego. Kwestie proceduralne pojawiające się w tego rodzaju postępowaniach wydają się dobrze ilustrować problemy legitymacji skargowej prywatnych skarżących. W drugiej kolejności omówię rozwój orzecznictwa Trybunału w odniesieniu do kwestionowania obowiązków ciążących na państwach członkowskich – w tym przypadku większość rozstrzygnięć zapadło w procedurze pytań prejudycjalnych. Dodatkowo tok wyводу zostanie uzupełniony o rozstrzygnięcia Komitetu do spraw zgodności z Konwencją z Aarhus, gdyż wywarły one pewien wpływ na unijne akty prawa wtórnego.

2.1. Konwencja z Aarhus jako wzorzec kontroli

Artykuł 263 akapit czwarty Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej nie określa w sposób wyczerpujący katalogu aktów, które mogą służyć jako wzorzec kontroli dla skarg wnoszonych przez podmioty prywatne. W związku z tym podjęte zostały próby, by jako wzorzec kontroli wobec aktów prawa unijnego użyć Konwencji z Aarhus. Koncepcja ta opierała się na założeniu, że umowy międzynarodowe zawarte przez Unię Europejską mają charakter wiążący, stanowią część jej porządku prawnego i mają pierwszeństwo przed aktami prawa wtórnego^[12]. Teoretycznie rzecz

¹¹ W literaturze odnotowano, że to ekspansywne rozumienie sprawia, że trudno odróżnić jego skutki od *actio popularis* – por. Catherine Warin, *Individual Rights under European Union Law – A Study on the Relationship Between Rights, Obligations and Interests in the Case Law of the Court of Justice* (Baden-Baden: Nomos, 2019), 460.

¹² Wyrok TS z dnia 3 czerwca 2008 r. w sprawie C-308/06, *Intertanko i in.*, EU:C:2008:312, pkt 42.

biorąc, Trybunał nie wyklucza możliwości, że akt prawa unijnego może zostać uznany za sprzeczny z międzynarodowym traktatem, aczkolwiek koniczność spełnienia wyśrubowanych przesłanek w celu umożliwienia kontroli legalności, sprawia, że są one bardzo trudne do spełnienia. Z utrwalonego orzecznictwa TSUE bowiem wynika, że przesłanki te podlegają wykładni sądowej, a kluczowe w tym względzie są duch, struktura lub treść tej umowy, jeżeli umawiające się strony nie uzgodniły skutków wywoływanych przez umowę międzynarodową w porządkach prawnych stron^[13]. Zatem powołać się na umowę międzynarodową można w skardze o stwierdzenie nieważności wyłącznie, jeżeli nie sprzeciwiają się temu charakter i struktura tej umowy, a treść przepisów umowy jest bezwarunkowa i dostatecznie jasna^[14].

W postępowaniu wszczętym przez organizacje ekologiczne Trybunał zbadał w świetle tych przesłanek art. 9 ust. 3 Konwencji z Aarhus jako wzorzec kontroli aktów prawa unijnego. Sędziowie uznali, że przepis ten nie zawiera żadnego bezwarunkowego i dostatecznie precyzyjnego zobowiązania, aby regulować bezpośrednio sytuację prawną jednostek, jego wykonanie lub skutki są uzależnione od wydania kolejnych aktów^[15]. TSUE nie zgodził się również z twierdzeniem, że rozporządzenie (WE) nr 1367/2006^[16] implementuje całe spektrum zobowiązań wynikających z art. 9 ust. 3 Konwencji z Aarhus. Dotyczy ono bowiem wyłącznie instytucji unijnych, odnosząc się jedynie do jednego z dostępnych środków odwoławczych, a na obecnym etapie rozwoju prawa unijnego cały szereg procedur administracyjnych i sądowych stanowi kompetencję państw członkowskich UE^[17].

¹³ Wyrok TS z dnia 9 września 2008 r. w sprawach połączonych C-120/06 P i C-121/06 P, FIAMM/Radzie UE i Komisji, EU:C:2008:476, pkt 108.

¹⁴ Wyrok TS z dnia 21 grudnia 2011 r. w sprawie C-366/10, IATA i in., EU:C:2011:864, pkt 54.

¹⁵ Wyrok TS z dnia 13 stycznia 2015 r. w sprawach połączonych C-401/12 P – C-403/12 P, Rada UE, PE i Komisja/ Vereniging Milieudefensie i Stichting Stop Luchtverontreiniging Utrecht, EU:C:2015:4, pkt 55.

¹⁶ Rozporządzenie (WE) nr 1367/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 6 września 2006 r. w sprawie zastosowania postanowień Konwencji z Aarhus o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska do instytucji i organów Wspólnoty (Dz. Urz. UE L 264 z 25.9.2006, str. 13, z późn. zm.).

¹⁷ C-401/12 P do C-403/12 P, Rada UE, PE i Komisja/ Vereniging Milieudefensie i Stichting Stop Luchtverontreiniging Utrecht, pkt 60.

Niemniej jednak należy odnotować, że TSUE sformułował jedynie dwa wyjątki uzasadniające kontrolę aktów prawa unijnego z postanowieniami umowy międzynarodowej. Wyjątki te odnoszą się do wykonywania szczególnych zobowiązań podjętych w umowie międzynarodowej lub też przypadków, gdy akt unijny zawiera bezpośrednio odesłanie do postanowienia umowy międzynarodowej. Próbę powołania się na te wyjątki również podjęto w ramach postępowania wszczętego przed TSUE przez organizacje ekologiczne.

Pierwszy z tych wyjątków został sformułowany w wyroku Fediol/Komisja^[18] i dotyczył przepisu unijnego, wyraźnie odsyłającego do zasad prawa międzynarodowego, który przyznawał zainteresowanym prawo powoływania się na postanowienia umowy w ramach skargi wniesionej na podstawie aktu prawa unijnego w obszarze określonych praktyk w sferze wspólnej polityki handlowej. Organizacje ekologiczne usiłowały wykazać, że rozporządzenie (WE) nr 1367/2006 jest właśnie takim aktem unijnym analogicznie odwołującym się do postanowień umowy międzynarodowej.

Odnosząc się do tej argumentacji Trybunał wskazał jednak, że art. 10 ust. 1 rozporządzenia (WE) nr 1367/2006 nie zawiera bezpośredniego odesłania do szczegółowych postanowień konwencji z Aarhus, ani też nie przyznaje uprawnień podmiotom prywatnym^[19]. W konsekwencji zatem, wyjątek określony w tym wyroku nie znajduje zastosowania w zakresie kontroli art. 10 ust. 1 rozporządzenia (WE) nr 1367/2006 z wzorcem określonym w art. 9 ust. 3 Konwencji z Aarhus.

Drugi z wyjątków wypracowany w orzecznictwie został zawarty w wyroku Nakajima/Radzie i odnosił się do wykonania specyficznych zobowiązań UE wynikających z umowy międzynarodowej w zakresie sankcjonowania przedsiębiorstw oskarżonych o stosowanie praktyk dumpingowych^[20].

Odnosząc się do zarzutów odwołujących się do tego orzeczenia, Trybunał wskazał, że nie można powoływać się na fakt, że art. 10 ust. 1 rozporządzenia (WE) nr 1367/2006 wykonuje jakieś specjalnego rodzaju zobowiązania wynikające z art. 9 ust. 3 Konwencji z Aarhus, gdyż konwencja ta pozostawia

¹⁸ Wyrok TS z dnia 22 czerwca 1989 r. w sprawie 70/87, Fediol/Komisja, EU:C:1989:254, pkt 19.

¹⁹ Wyrok TS z dnia 13 stycznia 2015 r. w sprawach połączonych C-404/12 P i C-405/12 P, Rada UE i Komisja/ Stichting Natuur en Milieu i in., EU:C:2015:5, pkt 50.

²⁰ Wyrok TS z dnia 7 maja 1991 r. w sprawie C-69/89, Nakajima/Rada (EU:C:1991:186, pkt 31).

umawiającym się stronom szeroki zakres swobody oceny w zakresie sposobów wdrażania procedur administracyjnych lub sądowych^[21].

Podsumowując, pomimo licznych prób wykorzystania Konwencji z Aarhus jako wzorca kontroli pochodnych aktów prawa unijnego, wszystkie one okazały się nieskuteczne. W jednym z orzeczeń Trybunał dokonując niejako podsumowania orzecznictwa w tym obszarze, przywołał jedynie obowiązek dokonywania wykładni zgodnej aktów prawa wtórnego z Konwencją z Aarhus^[22]. Trudno też przyjąć, że za taki wzorzec mogłoby posłużyć Porozumienie paryskie, z uwagi na fakt, że również ten instrument wymaga wydania aktów implementacyjnych w celu wykonania jego postanowień.

2.2. Test Plaumanna

Drugą przesłanką, której wypełnienie stoi na przeszkodzie egzekwowaniu środków walki z kryzysem klimatycznym przez podmioty prywatne jest fakt, że legitymacja skargowa przysługuje wyłącznie podmiotom spełniającym tzw. test Plaumanna wypracowany w orzecznictwie TSUE^[23]. Obecnie wymogi te zostały skodyfikowane w art. 263 akapit czwarty TFUE, więc test ten należy uznać za wymóg traktatowy wyrażony wprost w przepisach. Orzecznictwo Trybunału pełne jest przykładów podejmowania prób odmiennej wykładni wskazanego przepisu, jednakże jak dotąd bez powodzenia^[24]. W tym względzie należy odnotować orzeczenie w sprawie wniesionej przez Inuitów. Trybunał jednak nie zgodził się ze skarżącymi, że test Plaumanna uległ ewolucji po zmianach przyniesionych przez Traktat Lizboński^[25]. Podtrzymał on przy tym stanowisko, że zaskarżony akt musi wpływać na sytuację osób fizycznych i prawnych^[26], przy czym art. 47 Karty Praw Podstawowych przyznający prawo do skutecznej ochrony

²¹ C-404/12 P i C-405/12 P, Rada UE i Komisja/ Stichting Natuur en Milieu i in., pkt 51.

²² Wyrok TS z dnia 6 lipca 2023 r. w sprawach połączonych C-212/21 P i C-223/21 P, EBI/ClientEarth, EU:C:2023:546, pkt 68.

²³ Wyrok TS z dnia 15 lipca 1963 r. w sprawie 25/62, Przedsiębiorstwo Plaumann & Co./Komisji, EU:C:1963:17.

²⁴ Dość wskazać wyrok TS z dnia .

²⁵ Wyrok TS z dnia 3 października 2013 r. w sprawie C-583/11 P, Inuit Tapiriit Kanatami i in./PE, Radzie UE i Komisji, EU:C:2013:625, pkt. 70 i 71.

²⁶ Ibidem, pkt 72.

sądowej, nie wpływa na przesłanki dopuszczalności skarg wnoszonych do TSUE^[27]. Niemniej jednak, szereg prywatnych skarżących podjęło próbę egzekwowania środków walki z kryzysem klimatycznym przed Trybunałem, jednakże nieskutecznie^[28].

Tytułem podsumowania przytoczyć można rozstrzygnięcie TSUE w sprawie C-565/19 P, Armando Carvalho/PE i Radzie, zawierającej niejako podsumowanie dotychczasowego orzecznictwa w tym obszarze. Sędziowie ponownie podkreślili, że wskazane akty prawa unijnego zmierzające do wykonania postanowień Porozumienia Paryskiego nie dotyczą skarżących indywidualnie. Sam fakt, że różne osoby mogą być w różnym stopniu dotknięte przez zmiany klimatyczne, nie oznacza jeszcze, że z tego punktu widzenia akty unijne rozróżniają te osoby w sposób indywidualny^[29]. Nie wystarcza także samo ogólne stwierdzenie, że zaskarżony akt narusza w sposób ogólny prawa podstawowe – w tym zakresie ogólne powołanie się na art. 47 Karty Praw Podstawowych nie może przyznawać bezwarunkowego dostępu dla skargi na bezczynność^[30].

Podsumowując zatem, test Plaumanna stoi na przeszkodzie skargom o stwierdzenie nieważności określonych aktów instytucji UE z uwagi na brak interesu prawnego podmiotów prywatnych w sprawach egzekwowania środków walki z kryzysem klimatycznym, gdyż zazwyczaj akty te nie dotyczą tych podmiotów bezpośrednio i indywidualnie.

²⁷ Ibidem, pkt 97 i 98.

²⁸ Postanowienie Sądu UE z dnia 6 maja 2020 r. w sprawie T-141/19, Peter Sabo/Radzie UE i PE, EU:T:2020:179 potwierdzony postanowieniem TS z dnia 14 stycznia 2021 r. w sprawie C-287/20 P, Sabo i in./PE i Radzie, EU:C:2021:24.

²⁹ Wyrok TS z dnia 25 marca 2021 r. w sprawie C-565/19 P, Armando Carvalho i in./PE i Radzie UE, EU:C:2021:252, pkt 40.

³⁰ Ibidem, pkt. 49 i 77-78. Zob. szerzej analizę spraw w Konrad Czech, „Rola Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i sądów krajowych w realizacji sprawiedliwości klimatycznej: przyczynek do dyskusji na temat dostępu do ochrony sądowej w sprawach klimatycznych”, [w:] *Zmiany klimatu w świetle prawa Unii Europejskiej i prawa polskiego na tle porównawczym*, red. Cezary Mik, Agnieszka Borek (Warszawa: Wydawnictwo IOŚ-PIB, 2021), 152-156.

3 | Egzekwowanie środków walki z kryzysem klimatycznym

3.1. Na poziomie UE

Wprawdzie TSUE pozostaje niewzruszony w zakresie koncepcji przesłanek legitymacji procesowej podmiotów prywatnych w sprawach klimatycznych, jednakże Unia Europejska znalazła się z nieoczekiwanej strony pod presją rozszerzenia możliwości dochodzenia roszczeń w sprawach dotyczących środowiska, a w tym i klimatycznych. Chodzi mianowicie o postępowanie przed Komitetem do spraw zgodności z Konwencją Aarhus (Aarhus Convention Compliance Committee – ACCC) w głośnej sprawie ACCC/2008/32^[31]. Sprawa ta dotyczyła komunikatu organizacji ClientEarth w sprawie niezgodności m.in. przesłanek legitymacji procesowej organizacji pozarządowych i podmiotów indywidualnych z art. 9 ust. 3 i 4 Konwencji z Aarhus. ACCC stwierdził naruszenie przez UE tych przepisów, a w efekcie dokonano rewizji postanowień rozporządzenia (UE) nr 1367/2006. W szczególności Komitet uznał, że:

1. zakres stosowania rozporządzenia powinien obejmować akty o zasięgu ogólnym, a nie tylko akty adresowane indywidualnie;
2. możliwość zaskarżenia powinna dotyczyć każdego aktu administracyjnego, który po prostu „odnosi się” do środowiska, a nie tylko aktów wchodzących w zakres prawa ochrony środowiska;
3. mechanizm administracyjnej procedury odwoławczej powinien być dostępny nie tylko dla organizacji pozarządowych, lecz także dla pozostałych przedstawicieli społeczeństwa;
4. akty, które nie są prawnie wiążące i nie mają skutków zewnętrznych również powinny podlegać procedurze odwoławczej^[32].

W rezultacie tego rozstrzygnięcia dokonano istotnej zmiany rozporządzenia 1367/2006 umożliwiającej zwiększenie dostępu podmiotów prywatnych do kwestionowania aktów wydawanych przez instytucje unijne^[33].

³¹ https://unece.org/env/pp/cc/accc.c.2008.32_european-union.

³² Por. Findings on Part II w sprawie ACCC/2008/32.

³³ Szerzej na temat wprowadzonych zmian w ujęciu porównawczym por. Andżelika Krężel, „Aarhus Regulation Administrative (self-) Review Mechanism: The Inevitable Failure to Contribute to Access to Justice in the EU?” *European Energy and Environmental Law Review*, nr 3 (2023): 136-144.

Organizacje ekologiczne postanowiły wykorzystać również i tę drogę do kwestionowania niejako pośredniego środków walki z kryzysem klimatycznym^[34], korzystając z wewnętrznej procedury odwoławczej, o której mowa w art. 10 tego rozporządzenia. W skardze o stwierdzenie nieważności decyzji Komisji Europejskiej, oddalającej wniosek o wszczęcie wewnętrznej procedury odwoławczej kwestionującej kształt decyzji 2023/1319^[35], w szczególności jej postanowienia wskazujące, zawarte jest, że UE nie ma prawnego obowiązku oceny dróg redukcji emisji gazów cieplarnianych oraz ustalania własnych celów w zakresie emisji do 2030 r.^[36]

Niemniej jednak, zakres zaskarżenia w oparciu o tę procedurę pozostaje ograniczony, gdyż odnosi się on wyłącznie do aktów administracyjnych, czyli aktów nieustawodawczych, które wywierają skutki prawne i zewnętrzne (art. 2 ust. 1 lit. g), a jednocześnie narusza prawo ochrony środowiska (przy czym nie jest istotna podstawa prawna przyjęcia tych przepisów). Z brzmienia przepisów wynika wyraźnie, że procedurze tej co do zasady nie podlegają akty ustawodawcze oraz instrumenty prawa międzynarodowego. Skarżącym pozostaje zatem kwestionować jedynie akty nieustawodawcze przy jednoczesnym powołaniu się na zarzut bezprawności, określony w art. 277 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE).

3.2. Na poziomie państw członkowskich

O ile TSUE pozostaje niewzruszony w odniesieniu do rozluźnienia przesłanek legitymacji procesowej osób fizycznych i prawnych określonej w art. 263 akapit czwarty TFUE na poziomie unijnym, to jednak wykazał się dużą determinacją przy formułowaniu rozszerzającej wykładni art. 9 ust. 3 KzA w odniesieniu do legitymacji procesowej jednostek w prawie niemieckim (a zatem jej określania w regulacjach państw członkowskich). Wprawdzie Trybunał przyznał, że art. 9 ust. 3 Konwencji z Aarhus nie

³⁴ <https://caneurope.org/court-against-european-commission-climate-ambition/>.

³⁵ Decyzja wykonawcza Komisji (UE) 2023/1319 z dnia 28 czerwca 2023 r. zmieniająca decyzję wykonawczą (UE) 2020/2126 w celu przeglądu rocznych limitów emisji państw członkowskich na lata 2023–2030 (Dz. Urz. UE L 163 z 29.6.2023, s. 9).

³⁶ Zob. skargę zarejestrowaną pod sygn. T-120/24, Global Legal Action Network i CAN-Europe/Komisji.

wywołuje skutku bezpośredniego^[37], lecz uznał jednocześnie, że art. 9 ust. 3 Konwencji z Aarhus w zw. z art. 47 Karty Praw Podstawowych nakłada na państwo członkowskie obowiązek zapewnienia udziału organizacjom ekologicznym w postępowaniach objętych zakresem Konwencji z Aarhus^[38]. Ta linia orzecznicza została stosunkowo szybko wykorzystana przez skarżących, którzy powołali się na art. 9 ust. 3 KzA w sprawie dotyczącej naruszenia wymagań homologacji VW Golfa Plus TDI przez niemiecki organ homologacyjny. Na pierwszy rzut oka kwestia ta wydaje się nie mieć wiele wspólnego z egzekwowaniem środków walki z kryzysem klimatycznym. Jednakże w kontekście afery z oszustwami dotyczącymi silników diesla w Volkswagencie^[39] nie budzi szczególnego zdziwienia dążenie organizacji Deutsche Umwelthilfe eV do kontroli przestrzegania norm emisji tlenków azotu (NOx) w modelu podlegającym homologacji. Trybunał nie miał w tej sprawie wątpliwości, że wymogi homologacji typu WE są przepisami odnoszącymi się do ochrony środowiska, nawet jeśli zostały przyjęte w oparciu o inną podstawę prawną niż środowiskowa^[40]. Techniczny zakres przepisów regulujących działanie urzędów ograniczających skuteczność działania układów kontroli emisji zanieczyszczeń, nie zmienia faktu^[41], że ich zadaniem jest realizacja celów środowiskowych. TSUE podkreślił, że państwo członkowskie nie może wyłączyć z zakresu zastosowania przepisów implementujących art. 9 ust. 3 Konwencji z Aarhus pewnych kategorii przepisów prawa krajowego w obszarze środowiska^[42]. Ponadto, jeżeli państwo członkowskie ustanawia przepisy proceduralne dotyczące wykonywania uprawnień wywodzonych z naruszenia prawa unijnego w zakresie kontroli przestrzegania przez organy krajowe, to stosuje prawo unijne w rozumieniu art. 51 ust. 1 Karty Praw Podstawowych i zmuszone jest

³⁷ Wyrok TS z dnia 8 marca 2011 r. w sprawie C-240/09, Lesoochranárske zoskupenie VLK, EU:C:2011:125, pkt 45.

³⁸ Wyrok TS z dnia 20 grudnia 2017 r. w sprawie C-664/15, Protect Natur-, Arten- und Landschaftsschutz Umweltorganisation, EU:C:2017:987, pkt. 68 i 69.

³⁹ Por. szerzej <https://www.euractiv.pl/tag/dieselgate/>.

⁴⁰ Wyrok TS z dnia 8 listopada 2022 r. w sprawie C-873/19, Deutsche Umwelthilfe eV, EU:C:2022:857, pkt 50-57.

⁴¹ Art. 5 ust. 2 rozporządzenia (WE) NR 715/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 czerwca 2007 r. w sprawie homologacji typu pojazdów silnikowych w odniesieniu do emisji zanieczyszczeń pochodzących z lekkich pojazdów pasażerskich i użytkowych (Euro 5 i Euro 6) oraz w sprawie dostępu do informacji dotyczących naprawy i utrzymania pojazdów, Dz. Urz. UE L 171 z 29.6.2007, str. 1, z późn. zm.

⁴² C-873/19, Deutsche Umwelthilfe eV, pkt 64.

zagwarantować przestrzeganie prawa do skutecznego środka prawnego^[43]. A zatem pomimo tego, że art. 9 ust. 3 Konwencji z Aarhus pozbawiony jest bezpośredniej skuteczności, to jednak w związku z art. 47 Karty Praw Podstawowych nakłada obowiązek skutecznej ochrony sądowej przyznanych w prawie ochrony środowiska^[44], w tym środków walki z kryzysem klimatycznym. Co istotne, kryteria legitymacji procesowej ustanowione przez państwa członkowskie nie mogą pozbawić organizacji ochrony środowiska możliwości doprowadzenia do kontroli przestrzegania norm wynikających z prawa Unii w zakresie ochrony środowiska, także z tego powodu, że normy takie są najczęściej nastawione na interes ogólny, nie zaś tylko na ochronę indywidualnych interesów jednostek, a wspomniane organizacje mają za zadanie ochronę interesu ogólnego^[45]. TSUE opowiedział się zatem wprost przeciwko obowiązywaniu w krajowych przepisach proceduralnych wdrażających art. 9 ust. 3 Konwencji z Aarhus wymagań w równym stopniu blokujących jednostkom dostęp do środka odwoławczego, co wymagania wynikające z testu Plaumanna określające legitymację skargową jednostek wnoszących skargi przeciwko działaniom lub zaniechaniom instytucji UE.

W tym kontekście należy także zwrócić uwagę również na linię orzecniczą wskazującą na realizację uprawnień wynikających z aktów prawa wtórnego (w tym dyrektyw) w celu realizacji swoich uprawnień polegających na przymuszeniu organów krajowych do podjęcia określonych działań. Jak się wydaje, rozstrzygnięcia te stanowią emanację orzecznictwa TSUE opierającego się na zasadzie zapewnienia skuteczności prawa UE, do której to zainteresowane jednostki mają prawo się przyczyniać przez wszczęcie postępowań administracyjnych i sądowych^[46]. Obowiązek sporządzenia przez państwa członkowskie planów ochrony powietrza określonych w art. 18 dyrektywy AAQD^[47] może być zatem ujmowany z punktu widzenia zapewnienia skuteczności prawa unijnego, tyle że rozumianego nie jako

⁴³ C-873/19, Deutsche Umwelthilfe eV, pkt 65.

⁴⁴ C-664/15, Protect Natur-, Arten- und Landschaftsschutz Umweltorganisation, pkt 45.

⁴⁵ C-664/15, Protect Natur-, Arten- und Landschaftsschutz Umweltorganisation, pkt 47.

⁴⁶ Wyrok TS z dnia 22 grudnia 2022 r. w sprawie C-61/21, JP/Ministre de la Transition écologique, EU:C:2022:1015, pkt 62.

⁴⁷ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/2881 z dnia 23 października 2024 r. w sprawie jakości powietrza i czystszej powietrza dla Europy, Dz. Urz. UE L 2024/2881 z 20.11.2024.

realizacja osobistego uprawnienia wynikającego z tego przepisu^[48], ale jako realizacja zobowiązania nałożonego na organy krajowe przez prawo Unii Europejskiej. Nie zawsze jednak, przepisy tego rodzaju dadzą podstawę dla domagania się odszkodowania przez podmioty prywatne z tytułu naruszenia prawa unijnego^[49].

Trybunał nie miał wątpliwości, że uprawnieniem wynikającym z dyrektywy jest prawo do domagania się sporządzenia planu ochrony powietrza^[50], a dodatkowo na sądach krajowych spoczywa obowiązek kontroli tego rodzaju obowiązków – podjęcia wszelkich koniecznych obowiązków takich jak wydawanie nakazów sporządzania planów nakazanych przez dyrektywę^[51]. Co więcej, Trybunał podkreślił także, że na właściwym sądzie krajowym spoczywa obowiązek orzeczenia aresztu dla celów egzekucji względem osób pełniących funkcję polegającą na sprawowaniu władzy publicznej, w przypadku uporczywej odmowy stosowania się do orzeczenia sądu nakazującego temu organowi wykonanie jasnego, precyzyjnego i bezwarunkowego obowiązku wynikającego z dyrektywy, o ile podstawę taką przewiduje prawo krajowe^[52].

Analiza powyższego orzecznictwa pokazuje dokładnie, iż Trybunał w sposób rygorystyczny egzekwuje zobowiązanie określone w art. 9 ust. 3 Konwencji z Aarhus wobec zobowiązań proceduralnych państw członkowskich, czy to w związku z zasadą zapewnienia skutecznej ochrony sądowej określoną w art. 47 Karty Praw Podstawowych, czy też przez egzekwowanie uprawnień podmiotów prywatnych wynikających z aktów prawa wtórnego UE. Jak się wydaje zatem, kwestią czasu pozostaje, gdy organizacje ekologiczne wykorzystają dorobek orzeczniczy Trybunału wypracowany na kanwie zobowiązań państw członkowskich w dziedzinie jakości powietrza do egzekwowania skutecznej realizacji obowiązków w obszarze walki ze zmianami klimatu.

⁴⁸ Odnośnie do analizy dogmatycznej uprawnień wynikających z prawa UE zob. podsumowanie w Maxime Tecqmenne, „Turning ‘public interest litigation’ into a positive obligation deriving from Article 47 of the Charter: Deutsche Umwelthilfe” *Common Market Law Review*, nr 6 (2023): 1752-1761.

⁴⁹ Ibidem, pkt 65.

⁵⁰ Wyrok TS z dnia 25 lipca 2008 r. w sprawie C237/07, Dieter Janecek, EU:C:2008:447, pkt 1 sentencji.

⁵¹ Wyrok TS z dnia 19 listopada 2014 r. w sprawie C-404/13, ClientEarth, EU:C:2014:2382, pkt 58.

⁵² Wyrok TS z dnia 19 grudnia 2019 r. w sprawie C-752/18, Deutsche Umwelthilfe eV, EU:C:2019:1114, pkt 56.

4 | Wpływ orzecznictwa na unijne akty prawa wtórnego

Wprawdzie jak dotąd skargi klimatyczne kierowane przeciwko instytucjom UE przed TSUE nie zakończyły się sukcesem^[53], lecz jednakże zewnętrzna presja ze strony rozstrzygnięć Aarhus Convention Compliance Committee prowadzi obecnie do przeobrażeń aktów prawa wtórnego UE. Najbardziej znamienne są zmiany wprowadzone w rozporządzeniu 1367/2006 na skutek rozstrzygnięcia zapadłego w sprawie ACCC/2008/32. Niemniej jednak, klauzule uwzględniające postanowienia służące stosowaniu art. 9 ust. 3 Konwencji z Aarhus zawarte są również w innych aktach prawa unijnego. Można wskazać przykładowo art. 32 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2023/1115 z dnia 31 maja 2023 r. w sprawie udostępniania na rynku unijnym i wywozu z Unii niektórych towarów i produktów związanych z wylesianiem i degradacją lasów oraz uchylecia rozporządzenia (UE) nr 995/2010^[54], czy też art. 14 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1252 z dnia 11 kwietnia 2024 r. w sprawie ustanowienia ram na potrzeby zapewnienia bezpiecznych i zrównoważonych dostaw surowców krytycznych oraz zmiany rozporządzeń (UE) nr 168/2013, (UE) 2018/858, (UE) 2018/1724 i (UE) 2019/1020^[55] oraz art. 15 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (EU) 2024/1203 z dnia 11 kwietnia 2024 r. w sprawie ochrony środowiska poprzez prawo karne i zastępującej dyrektywy 2008/99/WE i 2009/123/WE^[56].

W toku unijnego procesu legislacyjnego Komisja Europejska zgłosiła analogiczne klauzule w szeregu projektów o tematyce środowiskowej: art. 26 zmiany dyrektywy 91/271/EWG z dnia 21 maja 1991 r. dotyczącej oczyszczania ścieków komunalnych^[57] oraz art. 79a zmiany dyrektywy 2010/75/UE z dnia 24 listopada 2010 r. w sprawie emisji przemysłowych (zintegrowane zapobieganie zanieczyszczeniom i ich kontrola)^[58]. Najdalej

⁵³ Por. Mar Campins Eritja, „The European Union and climate change litigation: promising much but delivering little?”, [w:] *Research Handbook on Climate Change Litigation*, red. Francesco Sindico, Gastón Medici-Colombo, Kate McKenzie, Lennart Wegener (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2024), 364-370.

⁵⁴ Dz. Urz. UE L 150 z 9.6.2023, str. 206.

⁵⁵ Dz. Urz. UE L 2024/1252 z 3.5.2024.

⁵⁶ Dz. Urz. UE L 2024/1203 z 30.4.2024.

⁵⁷ Projekt z dnia 26 października 2022 r. COM(2022) 541 final.

⁵⁸ Projekt z dnia 5 kwietnia 2022 r. COM(2022) 156 final/3.

idącą propozycją legislacyjną jest jednak nowa dyrektywa AAQD, która w art. 27 replikuje postanowienia Konwencji z Aarhus w zakresie dostępu do sprawiedliwości, natomiast w jej art. 28 przewidziano, że państwa członkowskie powinny przewidzieć odszkodowanie z tytułu szkody dla zdrowia ludzi powstałe na skutek niewypełnienia określonych obowiązków (sporządzenia planów ochrony powietrza) wymaganych przez ten akt prawny. Postanowienia te są zatem niejako rozwiniętą kodyfikacją orzecznictwa TSUE w tym obszarze^[59], i, jak się wydaje, wraz z rozwojem analogicznego orzecznictwa w obszarze środków realizujących zobowiązania klimatyczne. Dotychczas wobec braku tego rodzaju wyraźnych postanowień w prawie unijnym odniesieniem do zobowiązań państw członkowskich było jedynie orzecznictwo Trybunału interpretujące odpowiednie postanowienia proceduralne państw członkowskich. Jednakże wyraźne sformułowanie tego rodzaju zobowiązań w dyrektywach i rozporządzeniach stanowić będzie silny mandat dla egzekwowania tego rodzaju obowiązków przez Komisję Europejską w drodze postępowań naruszeniowych, a podmiotom prywatnym pozwoli oprzeć się wprost na zasadzie skutku bezpośredniego przepisów prawa UE.

Wygląda zatem na to, że rozwój orzecznictwa TSUE oraz ACCC stanowią impuls dla poszerzenia zobowiązań państw członkowskich i instytucji unijnych w obszarze rozwoju egzekwowania przez podmioty prywatne środków ochrony środowiska, w tym środków walki z kryzysem klimatycznym.

5 | Podsumowanie

W ramach podsumowania chciałbym nawiązać do ciekawego wyroku spoza porządku prawnego UE. Chodzi mianowicie o głośny wyrok, wydany przez Europejski Trybunał Praw Człowieka w sprawie Verein Klimaseniorinnen Schweiz And and Others others v. Switzerland dotyczącej powództwa co do odpowiedzialności państwa za działania wynikające z kryzysu klimatycznym^[60]. To precedensowe rozstrzygnięcie jest istotne w kontekście

⁵⁹ Trzeba przy tym zauważyć, że obowiązek odszkodowawczy określony w art. 28 dyrektywy CAFE wykracza znacznie ponad to, co dotychczas wyinterpretował z prawa UE Trybunał Sprawiedliwości UE.

⁶⁰ Wyrok ETPCz z dnia 9 kwietnia 2024 r., nr skargi 53600/20.

niniejszych rozważań, gdyż ETPCz analizując przesłanki uzasadniające uznanie legitymacji skargowej stowarzyszeń, w braku wyraźnych uregulowań Konwencji o prawach człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r.^[61] odwołał się *per analogiam* do Konwencji z Aarhus i zawartej w niej konstrukcji udziału zainteresowanej społeczności oraz szczególnej pozycji organizacji ekologicznych^[62]. Sędziowie uznali wprawdzie, że obszar zmian klimatycznych cechuje się pewną odrębnością w porównaniu do bardziej linearnych i lokalnych (tradycyjnych) kwestii środowiskowych, które ma regulować Konwencja z Aarhus^[63], jednakże konstrukcja prawna uprawnień środowiskowych organizacji ekologicznych doskonale oddaje uwarunkowania tego obszaru prawa.

Należy przy tym odnotować, że orzecznictwo ETPCz jako zawierające wykładnię praw podstawowych zawartych w Konwencji o prawach człowieka i podstawowych wolności, stanowi jedno ze źródeł prawa Unii Europejskiej. Zwracam na to uwagę, gdyż, w mojej ocenie, rozstrzygnięcia TSUE odnoszące się do szeroko rozumianych kwestii środowiskowych, takich jak plany ochrony powietrza, z powodzeniem da się zastosować w odniesieniu do walki z kryzysem klimatycznych, który stanowi problem z zakresu ochrony środowiska. W konsekwencji nie ulega wątpliwości, że czeka nas rozwój orzecznictwa w tym obszarze, zwłaszcza w odniesieniu do kompetencji państw członkowskich.

Bibliografia

- Campins Eritja Mar, „The European Union and climate change litigation: promising much but delivering little?”, [w:] *Research Handbook on Climate Change Litigation*, red. Francesco Sindico, Gastón Medici-Colombo, Kate McKenzie, Lennart Wegener. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2024. <https://doi.org/10.4337/9781800889781.00026>.
- Czech Konrad, „Rola Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i sądów krajowych w realizacji sprawiedliwości klimatycznej: przyczynek do dyskusji na temat dostępu do ochrony sądowej w sprawach klimatycznych”, [w:] *Zmiany*

⁶¹ Dz. U. z 1993 r., poz. 284.

⁶² Pkt 492-501 wyroku.

⁶³ Pkt 501 wyroku.

- klimatu w świetle prawa Unii Europejskiej i prawa polskiego na tle porównawczym*, red. Cezary Mik, Agnieszka Borek. Warszawa: Wydawnictwo IOŚ-PIB, 2021.
- Krężel Angelika, „Aarhus Regulation Administrative (self-) Review Mechanism: The Inevitable Failure to Contribute to Access to Justice in the EU?” *European Energy and Environmental Law Review*, nr 3 (2023): 136-144. <https://doi.org/10.54648/eelr2023006>.
- Schoukens Hendrik, „Articles 9(3) and 9(4) of the Aarhus Convention and Access to Justice before EU Courts in Environmental Cases: Balancing On or Over the Edge of Non-Compliance?” *European Energy and Environmental Law Review*, nr 6 (2016): 178-195. <https://doi.org/10.54648/eelr2016020>.
- Tecqmenne Maxime, „Turning ‘public interest litigation’ into a positive obligation deriving from Article 47 of the Charter: Deutsche Umwelthilfe” *Common Market Law Review*, nr 6 (2023): 1745-1772. <https://doi.org/10.54648/cola2023123>.
- Warin Catherine, *Individual Rights under European Union Law – A Study on the Relationship Between Rights, Obligations and Interests in the Case Law of the Court of Justice*. Baden-Baden: Nomos, 2019.

